

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет дошкільної та спеціальної освіти

ВІСНИК

**НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ
ЛАБОРАТОРІЇ
«В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ І
ШКОЛА ХХІ СТОЛІТТЯ»**

Випуск XII

УДК 37(477)(092)(06)
В 53

Рекомендовано до друку вченою радою
факультету дошкільної та спеціальної освіти
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол №9 від 22 квітня 2019 року)

Головний редактор:

Кушнір В.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (головний редактор).

Редакційна колегія:

Кочубей Т.Д. – доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Демченко І.І. – доктор педагогічних наук, професор кафедри спеціальної освіти, декан факультету дошкільної та спеціальної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Кушнір В.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

В 53 **Вісник науково-дослідної лабораторії «В.О. Сухомлинський і школа XXI століття / за ред. В.М. Кушнір – Умань : Візаві, 2019. – Вип. XII. – 130 с.**

До збірника включені матеріали наукових досліджень членів лабораторії «В.О. Сухомлинського і школа XXI століття». Статті подано в авторській редакції.

УДК 37(477)(092)(06)

©Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ЗМІСТ

ПРЕДМОВА	5
МІЛАН ВАЛЕНТИНА Творчістьна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку.....	7
ВУТЕНКО ОЛЬГА, РЯБОШАПКО ОЛЬГА Ретроспективний аналіз проблеми морального виховання особистості.....	17
ВОСЦИЛО ОЛЬГА Дослідження феномену толерантності в епоху античності та середньовіччя.....	23
ГАВРИЛЮК СВІТЛАНА, ЧИГИРИК ЮЛІЯ Ризикот дитячої творчості у педагогічній спадщині Н.О. Сухомлинського.....	28
ДЕМЧЕНКО ІРИНА Моделі розвитку інклюзивного навчання в системі загальноосвітнього простору.....	35
БАЛІЗНЯК АЛЛА Професійна підготовка вихователів до роботи з дошкільниками з розвитку мовлення.....	45
ІЩЕНКО ЛЮДМИЛА Проблема формування творчої індивідуальності дітей старшого дошкільного віку у зарубіжних педагогічних технологіях.....	49
КОЛОНТАЄВСЬКА СВІТЛАНА Особливості формування культури поведінки старшого дошкільного віку.....	56
КОЧУБЕЙ ТЕТЯНА Теоретичні засади підготовки майбутніх соціальних працівників до Роботи з особами, які звільняються з місць позбавлення волі.....	60
КУШНІР ВАЛЕНТИНА Особливості управління інноваційною діяльністю в закладах дошкільної освіти.....	69
П'ЯСЕЦЬКА НАТАЛІЯ, ШПИЛЬОВА МАРИНА Тенденції формування культури здоров'я та навичок здорового способу життя у практиці роботи дошкільних закладів.....	73

Іщенко Людмила

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ЗАРУБІЖНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЯХ

У статті розглядається проблема формування творчої індивідуальності дітей старшого дошкільного віку у зарубіжних педагогічних технологіях. З'ясовано, що у педагогічних системах фундаторів світової науки важливе місце посідають рекомендації щодо створення умов для максимально повного розкриття природних здібностей дітей, розвитку їхньої самостійності, творчої активності саме як провідних рис особистості дитини, що допомагають їй успішно і творчо опанувати навколишній світ.

Ключові слова: формування творчої індивідуальності, педагогічні технології.

The article deals with the problem of formation of the creative personality of children of the senior preschool age in foreign pedagogical technologies. It was found out that in the pedagogical systems of the founders of world science the recommendations for creation of conditions for maximally full disclosure of natural abilities of children, development of their independence, creative activity and the leading features of the child's personality help her to successfully and creatively master the world around him.

Key words: formation of creative personality, pedagogical technologies.

Останні десятиліття відзначені якісно новими процесами та явищами, які охоплюють різні аспекти життєдіяльності сучасного суспільства. Реалії сьогодення дійсності (прискорення науково-технічного прогресу і радикальні зміни в соціальній, екологічній, економічній та культурній сферах) призвели до того, що на рубежі ХХ і ХХІ століть кардинально змінилися умови до покоління, що вступає в життя, істотно змінюючи соціальне замовлення, адресованій системі освіти. Замість колишньої установки на підготовку слухняного і дисциплінованого виконавця ставиться завдання на формування творчої індивідуальності, ініціативної особистості, здатної до творчої діяльності, яка вміє жити і працювати в нових соціокультурних умовах. У зв'язку з цим в суспільстві почали створюватися умови для переорієнтації освіти на організацію якісно іншого рівня навчально-виховної роботи та переведення її в режим розвитку і саморозвитку творчої особистості дошкільника. Реалізація означеного процесу вимагає, щоб головною метою освіти став розвиток індивідуальності, готової творчо перетворювати різні сфери соціального життя. Орієнтація гуманістичної педагогіки на людину

актуалізує вимогу всебічного вивчення потенційних здібностей і суб'єктивних проявів дітей, пошук педагогічних засобів, що забезпечують становлення творчої індивідуальності. У зв'язку з цим незмірно зріс інтерес педагогічної науки до дослідження процесу творчості як ключового поняття в структурі особистості людини, з'явилася потреба осмислити проблему формування творчої індивідуальності з урахуванням позицій представників філософії, акмеології, соціології, педагогіки та інших галузей наукового знання. Зазначимо, що в реаліях сьогодення в Україні розвиваються науково-практичні освітні напрями, в основі яких європейський досвід вільного розвитку дитини. Зважаючи на це, ми шукаємо опору, у цілій низці експериментальних педагогічних систем, які безумовно створювалися насамперед як альтернатива до традиційної освіти.

В умовах, нової моделі суспільного розвитку, проблема актуалізації творчих можливостей у дітей дошкільного віку набуває особливої актуальності і стає найважливішим напрямком емпіричних пошуків і науково-теоретичних досліджень. Її активно розробляють провідні вчені країн світового співтовариства [Ф. Баррон, Дж. Гилфорд, Дж. Гордон, Г. Лозанов, К. Роджерс, А. Ротенберг, К. Тейлор, Р. Торренс, В. Франкл]. Соціально-філософські проблеми творчості як особливого виду діяльності розглядаються в роботах Г. Батіщева, Е. Клементьева, Ф. Михайлова, М. Слуцького; проблема розвитку індивідуальності людини як головної цінності буття висвітлювалася в працях Є. Корабльова, С. Корсакова, Г. Плесонер, Ж.-П. Сартр, Е. Фромм та ін., так і психології [К. Абульханова-Славська, А. Асмолов, А. Маслоу, С. Рубінштейн та ін.]. Вчені розцінюють індивідуальність як джерело творчої активності людини, що відповідає за механізми її самоактуалізації та самореалізації. У зв'язку з означеним творчість визначається як невід'ємна характеристика індивідуальності людини, а для більш точного опису перетворюючих здібностей особистості вживається сполучення "творча індивідуальність" [Є. Варламова, Є. Корабльова, С. Корсаков, Л. Мільто, С. Степанов та ін.]. При зверненні до дослідження сутності творчої індивідуальності важливо виявити який чином описується сутність людини філософським знанням. Це робиться нами для того, щоб визначити загальні для філософії та педагогіки поняття, забезпечити теоретичну цілісність осмислення досліджуваного феномена.

У руслі започаткованого дослідження вважамо вкрай значущим та актуальним звернення до розмаїття системних інноваційних педагогічних технологій, кожна з яких "має засновану на конкретному філософському вченні теоретичну модель, якій відповідають засоби і методи практичного застосування у формуванні та розвитку творчої індивідуальності особистості" [2, с. 79]. В історії вітчизняної педагогіки проблема розвитку дитячої творчості знаходить відбиття у спадщині видатних педагогів, які доводили необхідність розвитку творчих здібностей дітей, надання їм можливостей виражати свій внутрішній світ. Зазначимо, що в реаліях сьогодення в Україні розвиваються науково-практичні освітні напрями, в основі яких європейський досвід вільного розвитку дитини. Зважаючи на це, ми шукаємо опору, у цілій

експериментальних педагогічних систем, які безумовно створювалися наперед як альтернативні до традиційної освіти. У минулому відзначались зарубіжні [Я. Коменський, Ж.Ж. Руссо, М. Монтессорі, П. Піаже, І. Песталоцці, С. Френе] теорії індивідуального розвитку, в яких зокрема увага приділялась урахуванню індивідуальних потреб, інтересів, здібностей та можливостей дитини. Фундатори світової педагогічної думки Я. Коменський, Дж. Лок, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці, Ф. Фребель не мали певних проблем розвитку художньої творчості дітей і не проводили з неї спеціальних досліджень, водночас у створених ними педагогічних системах особливе місце посідають рекомендації щодо створення сприятливих умов для максимального повного розкриття природних здібностей дітей, для розвитку самостійності, творчої активності саме як провідних рис особистості дитини, які допомагають їй успішно і творчо освоювати навколишній світ. Важливі висновки вчених щодо первинності виховання почуттів, розвитку чутливості, уважливості, що є джерелом внутрішньої активності дитини в її діях. Через спостереження, дотики, слухання, порівняння, відчуття, збагачується власний досвід дитини, утворюються її власні уявлення про світ і вона починає діяти. На думку самих позицій щодо розкриття природних можливостей дітей стояли Я. Коменський і І. Песталоцці, але, на відміну від Руссо, вони вважали за необхідне спрямовувати розвиток людини, допомагати їй іти правильним шляхом у саморозвитку, в саморозкритті передусім через формування умовних здібностей та мовлення. Саме через збагачення чуттєвого досвіду, розвиток спостережливості, уяви педагог допомагає дитині перетворювати отримані уявлення на яскраві поняття, спонукає її до самостійних активних дій [2, с. 292]. Науковий підхід в розробці принципу природовідповідності у вихованні особистості закладений в працях Я. Коменського, який вважав, що саме в природі, включаючи людину, підпорядковане єдиним універсальним законам. Природодоцільним, на його думку, є тільки таке навчання, яке відповідає з урахуванням вікових можливостей дітей. Вікові можливості як головне явище в індивідуальному розвитку дитини, він відбив в розробленій ним віковій періодизації [2, с. 222]. Видатний філософ епохи Просвітництва Ж.Ж. Руссо основою розвитку творчої індивідуальності вважав вільне виховання, при якому «дитина живе в радості, самостійно сприймаючи, відчуваючи, спостерігаючи світ, духовно збагачуючись, задовольняючи спрагу пізнання». Слідуючи дитячій природі, на думку Ж.-Ж. Руссо, необхідно відмовлятися від обмежень, встановлених волею вихователя, відчувати відсутність покори, дотримуватися непорушні природні закони. Внутрішньою мотивацією цього процесу є прагнення дитини до самовдосконалення, самопізнання, творчого саморозвитку. Видатний філософ епохи Просвітництва Ж.-Ж. Руссо основою розвитку творчої індивідуальності вважав вільне виховання, при якому "дитина живе в радості, самостійно сприймаючи, відчуваючи, спостерігаючи світ, духовно збагачуючись, задовольняючи спрагу пізнання" [2, с. 135]. Слідуючи дитячій природі, на думку Ж.-Ж. Руссо, необхідно відмовлятися від обмежень, встановлених волею вихователя,

відчувати від сліпої покори, дотримуватися непорушні природні закони. Внутрішньою мотивацією цього процесу є прагнення дитини до самовдосконалення, самопізнання, творчого саморозвитку. Концепція актуалізації творчих можливостей особистості, прояву її унікальних якостей висунута К. Роджерсом, ґрунтується на протиставленні двох типів навчання: когнітивному і дослідному. Когнітивний тип відповідає традиційному навчанню і ґрунтується на жорсткому засвоєнні знань і управлінні розвитком особистості. Дослідне навчання формує особистісний розвиток учня і його емоційну сферу. Особистий досвід дитини є для нього самоцінним і виступає єдиним критерієм оцінки життєвих подій. Вчення, в ході якого особистість самостійно розвивається, приносить величезне задоволення і робить вирішальний вплив на становлення творчої індивідуальності [1, 229].

Головна цінність виховання у системі Монтессорі – індивідуальність дитини. Стратегія виховання має бути спрямована насамперед на розвиток індивідуальної природи. Так як вихователь не може і не повинен змінювати пропорції тіла дитини, він не може і не повинен змінювати її природу. Монтессорі категорично заперечувала проти єдиної програми виховання, проти керівництва діями дитини і нав'язування навчального матеріалу. Головні завдання вихователя, на її думку, зберігати і розвивати природну індивідуальність дитини. Основна умова збереження і розвитку індивідуальності – надання повної свободи. Свобода вважала Монтессорі, життєва умова всякого виховання. Не можна нічого нав'язувати дитині, заставляти її чи примушувати її. Тільки за наявності повної свободи самостійності може проявитися індивідуальний характер, природна допитливість, пізнавальна і творча активність. Однак, така свобода можлива тільки в спеціально організованому середовищі, яке відповідає інтересам, схильностям, потребам і можливостям дитини. Призначення спеціально організованого середовища полягає, насамперед у наданні дитині можливості самостійно діяти, міркувати, концентрувати увагу, помилятися і виправляти помилки. Дитяче товариство дозволяє проживати дитині в різних непередбачуваних ситуаціях, які стають матеріалом для вправління в навички соціальної поведінки, в прийнятті власних рішень [6, с. 78].

Таким чином, розвиток педагогічної думки на межі ХІХ–ХХ століть актуалізував ті ж завдання, важливість і проблемність яких визнають сучасними психолого-педагогічними дослідженнями, практикою роботи освітніх установ. Перший період від народження до досягнення дитиною шести років, на думку М. Монтессорі, має значні переваги: "Тепер багато хто, у тому числі і я, вважають, що найважливіший відрізок життя припадає не на студентські роки, а більше на перший період, від народження до шести років, оскільки саме тоді формується певний комплекс психічних властивостей, формується людська індивідуальність" [6, с. 98]. Перейнята турботою про розвиток дитини, М. Монтессорі різко заперечує авторитарний характер виховання, де жорстко визначено, які якості слід виховувати, які придушувати, де дисципліна, порядок – результат впливу дорослих. М

приєднуємося до сучасних дослідників Ми приєднуємося до сучасних дослідників педагогіки Монтесорі, які вважають, що "наслідком виховання дітей за принципом свободи і дисципліни М. Монтесорі є розвиток індивідуальності" [2, с. 125], а також становлення дитини як вільної особистості, здатної удосконалювати і перетворювати суспільство. Німецький філософ і педагог Р. Штейнера ідею розвитку творчої особистості поклав в основу першої Вільної вальдорфської школи. Фундаментом в розумінні творчого розвитку особистості в концепції цієї школи став індивідуальний підхід до дітей, який усував роздільне навчання дівчаток і хлопчиків, поділ за соціальним верствам, ступеня обдарованості і належності до різних віросповідань. Р. Штейнера писав, що "найважливіша проблема всякого людського мислення наступна: зрозуміти людину як засновану на собі самій вільну особистість" [7, с. 145]. Психологопедагогічна концепція актуалізації творчих можливостей особистості дитини, створена Р. Штейнера, припускає, що в будь-якому віці формується людина усвідомлює свою власну особистісну сутність. Особливої значущості у становленні індивідуальності дитини він надавав педагогу з розвиненими духовними якостями. Отож, тільки "вільному духовному товариству" можна доручити навчання виховання підростаючого покоління: "Здібності дитини дійсно служитимуть на благо суспільства, якщо їх розвитком займеться той, хто може приймати свої рішення, керуючись тільки спонуками духовного, а не державного або економічного порядку" [7, с. 17]. Центральна ідея технології Р. Штейнера – вільна педагогіка, яка не знає соціального, релігійного, національного поділу, педагогіка, покликана давати "шлях для життя", усіляко розвивати природні задатки дитини, її внутрішню свободу і гідність. Принциповим для дошкільної вальдорфської педагогіки є положення про те, що період дошкільного дитинства є унікальним у житті, і перед ним стоять особливі завдання. Тому до виховання дитини дошкільного віку не можна підходити з оцінками, настановами, цілями, запозиченими з інших, більш пізніх періодів. Найважливіше завдання дорослого – надати змогу відкритися саме тим формам, способам життя і діяльності дітей, які характерні для цього періоду. Принциповим положенням вальдорфської педагогіки є концепція Р. Штейнера про розвиток людини у ритмі семи років. Тому "й виховання слід здійснювати так само циклічно, щоб не знищити внутрішнє творче начало й створити оптимальні умови для внутрішнього розвитку дитини" [7, с. 22]. Саме вальдорфська педагогіка забезпечила практику створення таких виховних закладів, де розвивається універсальна здатність людини пристосовуватися і бути винахідливою у житті. Як наслідок – формується вільна творча індивідуальність, спроможна вирішувати проблемні ситуації чи то в індивідуальній діяльності, чи у діяльності, пов'язаній із соціальними процесами; розвивається особистість із самобутнім мисленням, прагне діяти у суспільстві як вільна людина. Отже, в концептуальній основі практичній діяльності навчальних закладів цього напрямку органічно поєднуються принципи гуманізації та гуманітаризації освіти з принципом індивідуалізованого виховання. Вальдорфську школу, яка втілює в практику

педагогічні ідеали гуманістичної педагогіки та вільного виховання і спрямована на вільне світоглядне, самовизначення особистості, реалізації її унікальних якостей у світі визнано як школу "екології дитинства" [7, с. 87]. Це не просто новітня технологія виховання, а спосіб життя, засіб для дорослих продовжити дитині дитинство.

Бельгійський учений Овід Декролі, в основі системної педагогічної технології якого лежить принцип антропоцентризму, розвинув і впровадив у практику ідею виховання "для життя і через життя". Створена ним педагогічна технологія навчання і виховання продовжила найкращі традиції прогресивних діячів передової зарубіжної педагогіки, поставивши у центр виховного процесу дитину, "до якої усе сходиться, від якої усе розходитьсь". Природно, що учений приділяв значну увагу усуненню таких недоліків традиційної педагогіки, як от: неприйняття дитинства як найважливішого етапу розвитку особистості і розгляд його лише як підготовчого етапу до "справжнього", дорослого життя; ігнорування самотності, унікальності дитини, її прагнення до саморозкриття і творчої самореалізації, особливостей дитячого мислення, інтересів; використання у педагогічному процесі шаблонних, формалізованих методів виховання та навчання, які обмежували ініціативу та творчі можливості дітей; залучення недоступного дитячому розумінню навчального матеріалу, де значна роль відводилася готовим знанням, з якими дітей знайомили з книг та через повідомлення педагога. Згідно поглядів О. Декролі дитина завдяки своїм потребам прагне вивчити і змінити світ. Вчений акцентує увагу педагогів на пристосування навчання до нахилів і здібностей дитини. Такий підхід залишається актуальним і на сьогоднішній день, тому, що він дає можливість виявити унікальні якості творчої особистості [2, с. 139].

Здійснений нами пошук щодо ознайомлення з розмаїттям системних педагогічних технологій, які виникли на початку ХХ століття у різних європейських країнах показав, що М. Монтесорі, С. Френе, Р. Штайнер, О. Декролі, Ф. Дольто пропонували не тільки різні, а й подекуди протилежні шляхи формування творчої індивідуальності дітей. Так, Ж.-Ж. Руссо визначальним у розвитку дитини вважав вільне виховання. Головна цінність у педагогічній системі Монтесорі – індивідуальність дитини. Стратегія виховання має бути спрямована насамперед на розвиток її індивідуальної природи, пріоритетною для розвитку творчої індивідуальності вбачас свободу вибору у "підготовленому середовищі". У вальфдорській педагогіці чітко акцентується увага на формуванні вільної творчої індивідуальності спроможної вирішувати різні проблемні ситуації, на врахуванні інтересів здатностей кожної дитини. Саме вальфдорська педагогіка забезпечила практику створення таких виховних закладів, де розвивається універсальна здатність людини пристосовуватися і бути винахідливою у житті. У педагогічній теорії О. Декролі центром є дитина з її індивідуальними особливостями, творчими здібностями, інтересами і потребами, які задовольняються за рахунок взаємодії з навколишнім світом і людьми. Відтак, на разі актуальними залишаються ідеї, які потребують вивчення і використання у педагогічному процесі методи

виховання та навчання, які б не обмежували ініціативу та творчі можливості дітей. Водночас у всіх цих системах вбачаємо і спільні моменти:

- усі вони визначають дитинство як самоцінність, як особливо важливий період життя людини для становлення її як індивідуальності;

- у всіх прослідковується потреба в пошуку нових механізмів формування та розвитку творчої особистості, створення умов для реалізації індивідуальності, де кожна б дитина мала право свободи вибору, творчо розвивати себе.

Завдяки цим передовим ідеям вони завоювали своє особливе становище і як теоретичні концепції, які збагатили світову педагогіку, і як новаторські освітні системи європейської освіти ХХ століття. У сучасному стані вивчення цієї проблеми відбито всі прогресивні набутки минулого. У педагогічних системах фундаторів світової науки важливе місце посідають рекомендації щодо створення умов для максимально повного розкриття природних здібностей дітей, розвитку їхньої самостійності, творчої активності саме як провідних рис особистості дитини, що допомагають їй успішно і творчо опанувати навколишній світ. На підставі означеного пояснюється необхідність створення умов для формування творчої індивідуальності.

Список використаних джерел:

1. Гилдфорд Дж. Три сторони інтелекта / Дж. Гилдфорд // Психологія мислення. – М.: Прогресс, 1965. – С. 433-456.
2. Дичківська І.М. Основи педагогічної інноватики: Навчальний посібник / І.М. Дичківська. – Рівне: Зелент, 2001. – 222 с.
3. Дичківська І.М. М. Монтессорі: теорія і технологія / І.М. Дичківська, Т.І. Поніманська. – К.: Видавничий дім "Слово", 2006. – 304 с.
4. Іонова О.М. Дитина в сучасному суспільстві (вальфдорська педагогіка як «педагогія дитинства») / О.М. Іонова // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 1. – С. 86-93. 68
5. Лаврентьева Г. Вальфдорський дитячий садок у Німеччині / Г. Лаврентьева // Дошкільне виховання. – 1998. – № 6. – С. 22-23.
6. Монтессорі М. Дети – другие; [пер. с нем.] / Мария Монтессорі // Вступ. и закл. статьи, комент. К.Е. Сумнительный. – М.: Карапуз, 2005. – 336 с.
7. Штайнер Р. Основные черты социального вопроса в жизненных потребностях настоящего и будущего / Рудольф Штайнер; [пер. с нем.]. – Вр.; Ной, 1992. – 140с.